

Bután tartott nemzedék – Beszélgetés Roska Tamással

Heti Válasz, Osztovits Ágnes 2011.01.05.

A hetvenes években nem kaphatott tudományos fokozatot, aki a marxista-leninista tanoknak ellentmondó téziseket fogalmazott meg; az akkoriban előrejutó emberek ma is tanszékeket vezetnek - figyelmeztet Roska Tamás. A Széchenyi- és Bolyai-díjas akadémikus csökkentené a hallgatói önkormányzatok befolyását, és nem ért egyet az egyetemek rangsorolásával.

Idén aligha lesz több pénz az oktatás, a tudományos kutatás támogatására. Megállíthatók így az elmúlt évtized negatív folyamatai?

Az oktatás hanyatlásának megállítása, illetve megfordítása nem pénzkérdés. És ezen múlik a jövő. Lassan tízéves gimnáziumi korosztályt tartottak bután, aminek káros hatásai felmérhetetlenek. Amit ugyanis az ember nem tanul meg 18 éves koráig, azt később nemigen tudja pótolni. Ha nem szerez általános műveltséget, ha nem lesz fogékony az irodalomra, a zenére, ha nem mozdul meg a fantáziája, akkor sosem lesz belőle kutató. A csökkentett szintű érettségi - matematikából ilyen tett a korosztály 97 százaléka - minimális követelményeket állított a diákok elé, s ők minimális ismeretekkel léptek be az egyetemekre, ahol ugyancsak nem állították komoly próbák elé őket. Az érettségi vizsgák tekintetében utolértük lefelé menet az átlag olasz vagy angliai szintet, miközben a Távol-Keleten százezerrel kerülnek ki a felsőoktatásból a jól képzett fiatalok. Európa, amely évszázadokig a tudományok központja volt, mára egyre inkább háttérbe szorul. Egy angliai felmérés szerint a középiskolából kikerülő fiatalok harmada képtelen olyan munka elvégzésére, amihez több kell, mint a pusztázások utánzása.

Kevesebb lenne a tehetséges fiatal?

Nem. Valószínűleg ugyanannyi van, mint korábban, de sokan belevesznek a tömegbe. A tehetségek egy része pedig elmegy az országból. Magam sem gondoltam volna, hogy az Európai Unióba történő belépéssel ennyire egyszerűvé válik a fiatalok nyugat-európai integrációja. Az Erasmus program keretében az egyetemisták jó része legalább fél évet külföldön tanul, és diplomázás után ismét kimegy. Ez nem baj, sőt örömdetes. Baj akkor van, ha nem is akar hazatérni.

Sok esetben nincs hova hazatérnie. Olyan jól állunk kutatóhelyek tekintetében? Beváltak a kutatóegyetemek?

A tudományos kutatás sajátos életmód. A kutató egyetlen dologra koncentrál, így az egyetemen legfeljebb egy tárgyat tanít szemeszterenként. Az elmúlt években a bolognai folyamat keretében megalkotott felsőoktatási törvény rögzíti, hogy ilyen személy elvben nem dolgozhat egyetemen. Aki komolyan veszi az előírt heti 12 órát, az nem lehet kutató. Úgy látom, Magyarországon nincs széles kutatóbázis, legfeljebb oázisok vannak. A felsőoktatási törvény miatt ezek nagyjából az akadémiai intézetekben jöttek létre. Csakhogy a kísérletes tudományokban az alaptevékenységre nincs elég pénz.

Amikor arra keressük a választ, miért mennek el fiatal kutatók az országból, akkor nem elsősorban anyagiakra kell gondolni, hanem arra, hogy itthon nincs elegendő, kutatói életmódot lehetővé tevő állás. Pozitív példa az MTA elnöke által életre hívott Lendület program.

Márpedig nem panaszkodhatunk arra, hogy kevés felsőoktatási intézményünk lenne.

A bolognainak nevezett magyar folyamat egyik legnagyobb vétke, hogy összekevert két műfajt, az egyetemet és a főiskolát. Az egyetemi oktatás célja az ismeretek határáig való eljutás, továbblépés a kutatás és innováció irányába, a főiskolai képzés célja viszont a felkészítés a konkrét, gyakorlati feladatok ellátására. A nagy egyetemekből viszont vegyes felvágott lett, s a jó főiskolák gyenge egyetemekké léptek elő. Ez tarthatatlan. Vissza kell állítani a két funkció különbözőségét, és újra kell gondolni a Rektori Konferencia szerepét. Azzal, hogy minden főiskolai főigazgatót rektorra nevezett ki a miniszter, az átalakult testület a tárcavezető minden elgondolását megszavazta. Pedig mások a főiskolák, és mások az egyetemek igényei, feladatai. Az országnak a gazdasági felemelkedéshez tömegesen kellenek jól képzett gyakorlati szakemberek, és mértéktartó mennyiségben, amennyi rátermett tehetség van, kiválóan képzett kutatók és innovátorok. Mivel a felsőoktatás finanszírozását eddig a hallgatói létszám szabta meg, az egyetemek szélesre tárták a kapuikat, pedig nem nőtt az egyetemi tanulmányokra alkalmas diákok száma. Sok külföldi egyetemen megfordultam, de ilyen rendszerrel sehol nem találkoztam. Princetonban, a Stanfordin vagy Leuvenben szakterületemen a belépő létszám sosem magasabb száz-egynéhánynál. Tömegképzés keretében nem lehet kutatókat, innovatív mérnököket képezni.

A tömegképzés miatt nem kerülnek a hazai felsőoktatási intézmények a világ élvonalába? Lehet egyáltalán mérni az egyetemek teljesítményét?

A hazai rangsorok, akár a HVG-é, akár a Heti Válaszé, szakszerűtlenek és hibásak. Sehol nem tanít például annyi nemzetközi hírű akadémikus és MTA-doktor hallgatóarányosan, mint a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Információs Technológiai Karán. Csakhogy az akadémikusokat nem tekintették PhD-fokozattal rendelkező oktatóknak, így a képzett tanárok tekintetében a szakterületen a Dunaújvárosi Főiskola lett az ország legszínvonalasabb helye.

Mondhatják erre a rangsorolók, hogy savanyú a szőlő, hiszen a Pázmány legifjabb karát ön hozta létre.

Elvi kérdésekről van szó, és említhetnék más példákat is. A szakmában mindenki tudja, mit ér egy felsőoktatási intézmény, ám a rangsorok megtévesztik a szülőket, diákokat. Mindenki szeretne a legjobb helyre bekerülni, s pontos információk hiányában ezekre az inkompetens rangsorokra támaszkodnak. Egyébként pontos rangsort felállítani elvileg lehetetlen.

Mit kellene tenni, hogy a magyar egyetemek visszanyerjék régi rangjukat?

Az egyik fontos gondról még nem is esett szó. Arról, hogy a társadalomtudományok területén a kontraszelekció máig hat. Gondoljunk bele: 1970-ben még érvényben volt az a törvény, amely kimondta, hogy nem kaphat tudományos fokozatot, aki a marxista-leninista tanoknak

ellentmondó téziseket fogalmaz meg. És az akkoriban tudományos fokozatot szerző emberek ma is tanszékeket vezetnek.

Visszatérve a készülő felsőoktatási törvényre: hol van leginkább szükség változásra?

A teljesség igénye nélkül két részletet említek. Ki kell irtani a csökkentett érettségi vírusát. Meg kell követelni, hogy az egyetemen továbbtanulók legalább két emelt szintű vizsgát tegyenek, a főiskolákon legalább egyet. Aztán gyógyítani kell a "HÖK-betegséget". Ma már köztudomású, hogy a hallgatói önkormányzatok túlhatalma veszélyezteti az oktatás színvonalát. Ezt egyszerűen lehet gyógyítani, a mi karunkon kipróbáltuk. A HÖK vezetőségébe jutás feltétele a 4,0-nál magasabb tanulmányi eredmény, nulla forintjuttatás, legfeljebb kétéves szolgálat. Így nem nagyon fordulhat elő gazdasági visszaélés, nem a lustább és butusabb rétegek erőszakos védelme a cél, és a HÖK-munka nem karrier, hanem szolgálat. Az is fontos, hogy az oktatás tartalmi kérdéseibe a HÖK-nek ne legyen beleszólása, hiszen nem ért hozzá.

Az állam rengeteget költ a felsőoktatásra. Mit várhat cserébe? Mely területen várható olyan áttörés, ami a gazdaságot is fellendítheti?

A kísérletes tudományokban a magyar egyetemi normatíva töredéke a nyugat-európainak. Két fontos újdonságot említek. Az elmúlt 10-15 évben a kvantitatív élettudomány kutatásában lényeges fordulat következett be. Közben a számítógépek teljesítménye is a sokszorosára nőtt. Ma már asztali gépeken tudunk olyan feladatot megoldani, amit öt éve csak a szuperszámítógépek tudtak. Erre a kettős fejlődésre épülhet a bionikai ipar, ahol a bio- és az elektronikus technológia találkozik. A bionikának köszönhetően öt-hat éven belül lecserélődik a kórházi technológia nagy része. Ha a Széchenyi-tervben az egészség ipari fejlesztés összekapcsolódik a bionikai kutatásokkal és ezen ipari szegmens támogatásával - beleértve a kórházi technológiai rekonstrukciót -, akkor a gazdaság egészét megmozgató sikerágazat jöhet létre.

Az interjú további része a Heti Válasz 2011/1 számában olvasható.